

Era perioada în care Ministerul Cultelor și Instrucțiunilor Publice, preocupat de introducerea de reforme în sistemul învățământului românesc, investea dascălii cu misiunea de a informa și forma tânăra generație, *Budulea Taichii* aducând în atenție, după cum o vor face mai apoi și *Amintirile* lui Ion Creangă, sisteme de învățământ românesc.

Nuvela *Budulea Taichii* are tonuri autobiografice, evenimente reale împletindu-se în desfășurarea lor cu ficționalul, în afirmarea tezei că, alături de preot, învățătorul satului este, trebuie să fie un „luminător”, Pantelimon Clăiță constituind în textul narativ în discuție conștiința națională, românul cu mare încredere în știința de carte, ce-l anticipă, oarecum, pe Zaharia Herdelea, eroul lui Rebreanu din romanul *Ion*, apărut după primul război mondial.

Huțu, pe numele său adevărat Mihai Budulea, prieten din copilărie al autorului ce spune povestea la persoana I („Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, și vremile erau atunci minunate”⁸), este copilul sărac „așezat, retras și totdeauna înțelept” ce accede la ierarhia socială prin intermediul învățaturii. Elev mai întâi la „școala poporală” din sat, urmează „gimnaziul” unguresc, apoi „școlile latinești”, procesul formării sale intelectuale supunându-se unei discipline severe, de tip confucianist. Iar când ascensiunea ierarhică îi deschide în fața promisiunea unei cariere ce l-ar fi putut îndepărta de comunitatea națională, scrisoarea tatălui care-l cheamă printre ai lui îi reamintește de credința în viitorul neamului românesc, de misiunea lui adevărată de a contribui la ridicarea satului transilvănean, de care nu se putea desolidariza. Huțu avea datoria morală să transmită mai departe propria-i învățătură⁹, împlinindu-și, în felul acesta, destinul.

Alături de dascăl și discipol, galeria personajelor din nuvelă se completează, într-o bună ilustrare a conceptului confucianist de „familie”, cu tatăl școlarului. Budulea este „cimpioeșul” din Cocorăști, care, dacă la început are mari îndoieli în privința lui Huțu și împlinirea lui profesională prin intermediul științei de carte: „Nu se poate, Huțu e prost, îl știu eu: e copilul meu”¹⁰, realizează, gradat, importanța învățaturii în viața unui om: „Eu cred că un dascăl trebuie să știe tot... Eu cred că învățătura e limba, și cu cât mai multe limbi știe omul, cu atât mai învățat este.”¹¹, și-și sprijină, în măsura puterilor, fiul pe drumul ales în parcurgerea ierarhiei sociale spre treptele ei cele mai înalte: „Am un fecior la învățătură, spunea el tuturor. Are să iasă dascăl mare. Vorbește sârbește și ungurește, iar acum învață grecește, latinește și nemțește: nu-i mai lipsește nici o limbă ca să fie cele șase depline.”¹². Dar atunci când își dă seama că drumul ar putea avea și o latură întunecată, știința de carte putând să-i strice mințile tânărului care ajunsese să caute pe cer „Cornu Caprii” și să afirme că pământul se învârtă, îi explică tulburat: „Huțule, dragul tatii, ce vorbești? Nu vezi că lumea e mare și pământul stă locului”¹³, după cum, atunci când i se pare că setea de învățătură i-ar putea îndepărta pentru totdeauna băiatul de familie și de locurile natale, nu ezită să o recunoască fățiș și să-și cheme fiul acasă de pe meleaguri străine.

Nuvela *Budulea Taichii* poate fi citită, printre altele, și ca un „document” de secol XIX, ce depune mărturie despre formarea intelectualului transilvănean, chibzuit și perseverent, pus în slujba „iluminării” poporului, format însă sub o stăpânire străină, în condiții social-politice ostile populației românești¹⁴. Dascălul capătă, astfel, la vremea aceea, și menirea de a educa politic românii din imperiul austro-ungar, a căror asuprire obliga la unitate și afirmare politică, învățătorul

⁸ Ioan Slavici, *Opere, I. Nuvele*, Ediție de Constantin Mohanu, Prefață de Eugen Simion, Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 126.

⁹ Slavici însuși mărturisea: “Eu m-am simțit viața mea întreagă mai presus de toate dascăl. A le da altora învățături a fost pentru mine totdeauna o mulțumire, și cele mai vii mulțumiri le-am avut stând de vorbă cu oameni prin care mă puteam dumiri ori plimbându-mă cu elevii mei. Mai ales ca dascăl mi-am câștigat pâinea de toate zilele și nu-mi aduc aminte să mi se fi întâmplat vreodată să fiu nemulțumit de învățăturile ce-am dat.” (Slavici, *Lumea prin care am trecut*, pp. 105-106, apud P. Marcea, *op. cit.*, p. 60.)

¹⁰ Ioan Slavici, *Opere, I. Nuvele*, p. 119.

¹¹ *Ibidem*, p. 122.

¹² *Ibidem*, p. 132.

¹³ *Ibidem*, p. 146.

¹⁴ Cf. Ioan Slavici, *Moara cu noroc și alte nuvele*, p. 34.

Clăiță încercând să promoveze, chiar dacă trunchiat și deformat, acest crez: „... noi, românii, trebuie să știm românește, și dacă învățăm ungurește, ne facem unguri și nu mai suntem români cumsecade.”¹⁵. Lupta pentru unitatea politică a românilor ardeleni, sugerată doar în trecere în nuvelă, confirmă, la a analiză atentă, opțiunea pentru un intelectual privit printr-o perspectivă culturalistă, Slavici mărturisindu-și deschis credința că lupta politică i se pare o „nebulie”, singurul front rămas deschis românilor din Transilvania fiind cel intelectual: „Să luptăm pe tărâmul intelectual, aici noi suntem superiori.”¹⁶.

O altă teză, tangență doar la conținutul nuvelei, amintește de o problematică serioasă a vremii privind ortografia limbii române. Acceptând că e bine ca omul să știe latinește care nu e decât „o românească stricată”¹⁷, dascălul Clăiță refuză, indirect, în dialogul avut cu Huțu și Budulea, tendința promovată de școala latinist-etimologistă de la Blaj, ce i-a îndepărtat pe intelectuali de popor, cultivând o limbă adeseori imposibilă. *Budulea Taichii* promovează emanciparea de etimologism și de alte influențe străine, optând pentru o limbă română scrisă după principiile ortografiei fonetice: „Dar omul trebuie să fie înainte de toate creștin și să țină la limba lui, pentru că nu e nici o limbă mai frumoasă la sunet și mai deslușită la înțeles decât cea românească.”¹⁸.

Moralist, Slavici nu accepta simpla reproducere a vieții, ci o cerea oglindită prin prisma unor idealuri sociale și morale: „să nu copiem natura, ci să ridicăm nivelul moral al întregului popor român.”¹⁹. Revenirea lui Huțu la obârșie amintește de credința scriitorilor ardeleni, potrivit căreia „șăranul e talpa țării” și școala primară „temelia întregului sistem de învățământ”, lăsând să se întrevadă că problemele etice stau în centrul tuturor preocupărilor școlare²⁰. Intelectualul școlit nu trebuie să rămână între două lumi, cea a copilăriei și cea a împlinirii sociale, el are datoria de a se întoarce în satul natal, așadar de a alege una din ele, respectând astfel o „lege nescrisă” din Ardeal²¹ și păstrând în felul acesta „buna rânduială morală”, întrucât, credeau intelectualii vremii, numai o națiune morală poate să lupte pentru viitorul ei²². Spirit lucid și iscoditor, încercând să găsească dincolo de lumea fenomenală esența și permanența lucrurilor perisabile, intelectualul trebuie să-și convertească vorba în faptă, concretizarea acestei fapte constând, în contextul dat, în afirmarea națională a românilor din Transilvania. Se anticipa, și în felul acesta, mișcarea memorandiștilor, moment important în lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania. Dascălul lui Slavici devine intelectualul cetățean, sensibil și prompt la problemele societății contemporane, încercând generos să contribuie la crearea unei lumi pline de dreptate și omenie.

Ceea ce este „poporal” este și național, consideră Slavici, chiar dacă reciproca nu este adevărată, și intelectualul are datoria de a identifica și prezerva această „notă” românească, pe care o poate identifica ușor, datorită anilor petrecuți departe de casă, printre alte feluri de gândire și simțire. Oglindirea în opera de artă a elementului național, sub diversele aspecte ale manifestării sale (instrument lingvistic, port, obiceiuri etc.), este o caracteristică a realismului „poporal”, în care s-ar putea încadra opera lui Slavici. Pentru a fi înțeleasă de popor, arta trebuie să-l intereseze pe cititor, să reflecte o anumită realitate, în primul rând cea specific națională, să problematizeze și să vehiculeze idei care se adresează direct celui care citește, problema socialului fiind una de maximă importanță pentru scriitorul ardelean: „Studiul social e elementul meu, aș putea zice atmosfera mea

¹⁵ Ioan Slavici, *Opere. I. Nuvele*, p. 122.

¹⁶ Scrisoare de la București, datată 26 mai 1875, Fondul Slavici al Acad. R. P. R., apud P. Marcea, *op. cit.*, p. 81.

¹⁷ Ioan Slavici, *Opere. I. Nuvele*, p. 137.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Slavici, *Ce e național în artă, Sămănătorul*, 1906, 15,22 ian, apud P. Marcea, *op. cit.*, p. 193.

²⁰ Vezi P. Marcea, *op. cit.*, p. 101.

²¹ Slavici, *Între două lumi*, 1893: „În gândul românilor de peste Carpați nu este păcat mai mare decât nesocotirea acestui simțământ, și nu are ce să mai caute în satul lui acela care nu ține la ai săi chiar ca la sine. Nimeni nu-l mai primește în casă, nimeni nu mai vrea să-l vadă, nici chiar mort nu este iertat.”, apud P. Marcea, *op. cit.*, p. 104.

²² Cf. P. Marcea, *op. cit.*, p. 177.

spirituală.”²³. Intelectualul lui Slavici trebuie să educe, să îndrume viețuirea oamenilor, asemănător unor profeți din vechime. Arta e, așadar, subsumată scopurilor morale, adevărul fiind judecat în funcție de bine și adevăr. Nu poate fi frumos decât ceea ce este, concomitent, și bine și adevărat, iar operele artistice care nu se supun acestei coordonate nu pot fi decât „searbede” pentru prozatorul ardelean, ținutele morale având prioritate absolută: „Pentru ca să fie frumos, un lucru trebuie să fie, înainte de toate, bun și adevărat.”²⁴. Arta pură, autonomia esteticului au fost întotdeauna străine de intelectualii ardeleni, preocupați mai degrabă de „lumea vieții trăite în aieva”.

Pe un alt meridian literar, Natsume Sōseki (1867-1916) problematiza, la rândul său, în romanul *Kokoro*²⁵, publicat în anul 1914, preceptele morale confucianiste, validitatea lor într-o epocă în plină transformare. Vechile valori etice promovate de către Confucius: iubirea dintre tată și fiu, datoria și dreapta măsură între cărmuitor și ministru, separarea îndatoririlor între soț și soție, respectul ordinii ierarhice între frați, fidelitatea și încrederea între prieteni sunt aduse sub obiectiv de primele două capitole ale romanului ce poartă titlul *Sensei (Profesorul) și eu și Părinții mei și eu*, pentru ca ultimul capitol, *Profesorul și testamentul*, să devină o lungă confesiune scrisă, testamentul spiritual al lui *Sensei*, încredințat tânărului aflat deja pe drumul căutării propriului sine drept „probă” de viață trăită. Romanul este plin de tăceri inefabile pe atât de semnificative, ce vorbesc despre „a simți”, ceva între sentiment și senzație, pe care limba japoneză îl numește *kokoro* („inimă, spirit”), cuvânt extrem de dificil de tradus într-o limbă occidentală: *kokoro* este mai mult decât inimă, este inimă și minte, senzație și gândire și viscere, ca și cum japonezii nu s-ar mulțumi să simtă numai cu inima. Se poate auzi în acest roman mișcarea sufletului japonez (*Yamato damashii*), după cum i se poate vedea și sunetul.

Zbuciumul inimii are un pretext simplu: un student întâlnește pe o plajă un bărbat singuratic, enigmatic, ce stă de vorbă cu un străin. Atras irezistibil de cel numit simplu *Sensei* („învățător, profesor, maestru”), tânărul ajunge să se apropie atât de mult de maestru încât acesta din urmă, înaintea gestului sinucigaș, moment îndelung așteptat, îi dezvăluie tânărului prieten partea întunecată a sinelui său, încărcată de povara vinii de a-și fi condus înspre moarte, în vremea tinereții, pe cel mai bun prieten. Ideea centrală a cărții pare să cadă astfel pe păcatul ce apasă asupra condiției umane, în mod permanent și necesar²⁶, modificând inevitabil sistemul de valori etice prestabilit. *Sensei* își recunoaște ruinată relația cu tatăl său, văzuse compromisă relația dintre fratele mai mare și cel mai mic, respectiv tată și unchi, el însuși își trădase prietenul și, neputincios, se gândește la soția lui pe care o va abandona în curând prin hotărârea luată de a se sinucide. Vechile valori etice ale socialului par să dispară, nemairămânând decât amintirea lor.

Romanul *Zbuciumul inimii* este citit ca document al izolării intelectualului japonez într-o epocă de profunde transformări politice, sociale și culturale, care, rupt de valorile etice tradiționale, va deveni egoist, neîncrezător, rece, chiar crud și, mai ales, incapabil de a intra în relație cu celălalt²⁷. Diagnosticul pus de roman este condiția, pe alocuri tragică, a intelectualului japonez la sfârșitul epocii Meiji („epoca luminată”), în încercarea de a înțelege, dar și de a găsi soluții pentru concilierea tradiției cu noul occidental ce invadează arhipelagul nipon, integrând creatorul în noile valori ale vieții. Perioada Meiji (1868-1912) este una în care, după trei sute de ani de izolare și șase sute șaptezeci și cinci de ani de guvernare șogunală, Japonia își deschide porțile pentru întâlnirea cu alte civilizații și culturi, sub conducerea primului împărat al Japoniei moderne. Inevitabil, arhipelagul se află în plină efervescentă, vechile valori confucianiste ale samurailor confruntându-se cu valorile capitalismului în continuă ascendență. În mai puțin de treizeci de ani, Japonia se transformă într-un stat național centralizat, asemănător statelor europene moderne, iar intelectualul

²³ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, Scris. I, di 27 apr. 1871, apud P. Marcea, *op. cit.*, p.182.

²⁴ Slavici, *Poveste pentru buna creștere a copiilor*, 1897, p. 90, apud P. Marcea, *op. cit.*, p. 183.

²⁵ În trad. rom. *Zbuciumul inimii*, Editura Univers, București, 1985.

²⁶ Cf. O. Simu, *Dicționar de literatură japoneză*, Editura Albatros, București, 1994, p. 195.

²⁷ Vezi David Pollack, *Framing the Self. The Philosophical Dimensions of Human Nature in Kokoro*, în “Monumenta Nipponica”, Vol. 43, No.4 (Winter, 1988), p. 423.

acestui timp se vede deșirat între un individualism în născare și o nouă morală de găsit într-o societate în plină prefacere.

Intelectualul vremii este martorul și barometrul contradicțiilor acestei epoci de criză spirituală, care, deși trăită cu lucidă frământare, amintește, în final, de conflicte etice universale. Schimbările profunde și contradictorii de mentalitate prilejuite de „revoluția” Meiji fac ca intelectualul japonez să fie confruntat brusc cu „șocul” Occidentului, în fapt, un șoc al viitorului. Intelectualul nipon este silit să înfrunte contactul cu o nouă civilizație, venită „de peste nouă mări și nouă țări”, ea însăși în schimbare, promovatoare a unui sistem de valori total diferit. Se lansează acum în Țara Soarelui Răsare deviza „eticii orientale și a științei occidentale”, o formulă ușor de creat, însă mult mai greu de aplicat, întrucât în termenii săi cuprindea tocmai germenii contradicțiilor ce aveau să frământă multe generații, dată fiind imposibilitatea de a delimita influențele străine fertile o dată ce erau socotite o cale de salvare națională²⁸.

Romanul *Zbuciumul inimii* dezvăluie consecințele crizei identității pe care o traversează intelectualul vremii, prins între sensibilitatea japoneză și influența occidentală. Intelectualul își simte alienarea în fața propriului complex cultural, într-un context ce dovedește, neîndoielnic, contradicțiile și neadecvarea culturii occidentale la propria-i *forma mentis*, și vinovăția, profundă și persistentă, față de contribuția lui la rezolvarea problemelor ce-l frământă. „Veșmântul străin”, cum a fost numită de Natsume Sōseki cultura vestică, îl face pe intelectualul japonez să-și conștientizeze vina de a nu-l putea abandona, dar nici de a-l putea adopta, criză a cărei singură rezolvare pare a fi doar sinuciderea. Izolat între două lumi, una rigidă a mentalității confucianiste a samurailor, dispărută deja, și noua societate Meiji, în care atitudinile etice nu mai au aceeași rigoare și siguranță, intelectualul vremii alege *junshi* („sinuciderea prin care îți urmezi stăpânul în mormânt”) drept singura modalitate de luptă cu puțință: „Apoi, în plină zăpușeală a verii, a murit împăratul Meiji, cu care a început și s-a terminat, parcă, și spiritul epocii Meiji. Eu, ca și alții din generația mea, puternic influențați de spiritul acesta, am simțit cum și începem să aparținem trecutului, o dată cu sfârșitul său.”²⁹

Perspectiva etică din care este judecat trecutul în roman este una de rupere brutală față de acesta, având drept consecință izolarea eroului: „Trecutul meu, datorită căruia am ajuns ceea ce sunt, e și el o parte dintr-o experiență omenească și pentru că în afară de mine nimeni nu putea vorbi despre el, îmi închipui că efortul de a-l face cunoscut, cu toată sinceritatea, va servi la ceva, atât duminică, cât și altora.”³⁰. *Sensei* încearcă pătrunderea tainei ce însoțește fiecare destin, încercând să înțeleagă sensul vieții. Fragilitatea ființei, precaritatea trăirii, nesiguranța unei lumi în permanentă prefacere sunt resimțite acut de către *Sensei*, de aceea el încearcă să implanteze un punct de referință în lume prin opțiunea pentru o singurătate ascetică, ce culminează cu autoizolarea finală: moartea. Or această tăcere și izolare adoptată de *Sensei* se grefează ușor pe conceptele fundamentale ale esteticului japonez: *yūgenbi* („frumusețe misterioasă”) și *sabi* („singurătate”), aceasta din urmă stând mărturie pentru trecerea fugară a clipei. *Sabi* este, în cele din urmă, un mod de viață ce te poate conduce înspre momentul de timp în afara timpului: „Decis să continui să supraviețuiesc, de fapt, în afara existenței, îi mai simțeam câteodată îndemnurile. Doream s-o apuc într-o direcție, însă în clipa următoare o forță teribilă îmi încătușa inima și mă lega parcă de mâini și de picioare. Aveam impresia că mi se porunca să stau pe loc, fiindcă îmi pierdusem dreptul de a mai înfăptui ceva pe lume. Și-atunci recădeam în apatie, pentru ca la o nouă încercare să fiu iarăși ținut în frâu. De ce mă oprești?! strigam scrâșnind din dinți, către Forța aceea miraculoasă ce-mi răspundea cu răceală: Știi bine de ce! Și mă cuprindea inerția din nou.”³¹.

²⁸ Vezi Natsume Soseki, *Călătoria. Șovăiala*, traducere, prefață și note de Mirela Șaim, Editura Univers, București, 1973, p. 11.

²⁹ Natsume Soseki, *Zbuciumul inimii*, traducere de Elena Suzuki și Doina Ciurea, Editura Univers, București, 1985, pp. 194-195.

³⁰ *Ibidem*, p. 196.

³¹ *Ibidem*, p. 193.

Contemporan cu Proust, Kafka și Italo Svevo, înaintea lui Canetti și Musil, Natsume Sōseki a înfățișat drama intelectualului prins între două lumi și între două vini: una personală și o alta colectivă, minte lucidă pentru care introspecția devine o metodă de cunoaștere obiectivă. Incomunicabilitatea și tăcerea sunt semnele lumii contemporane ce nu fac decât să accentueze dilemele omului de cultură măcinat de curgerea nemiloasă a timpului, aflat în plin conflict cu o lume dominată de valori mercantile. Ascetica disciplină interioară necesară activității intelectuale, pe un fundal al „mustrărilor de conștiință”, declanșate de o problemă morală, individuală personală și general umană, interiorizată treptat, cum ar fi, spre exemplu, cea a existenței unui triumphi conjugal³², îl obligă pe *Sensei* să recunoască, introspectându-și propria inimă, că nu mai vede în ea decât însingurare și solitudine, singurul confort rămas fiind certitudinea diagnosticului pus propriului *kokoro*. Personajele din roman rămân, până la final, fără nume, prietenul cel mai apropiat al lui *Sensei* e o inițială, K, iar fata de care se îndrăgostesc amândoi în tinerețe este numită Ojōsan, mai degrabă un apelativ, ce s-ar traduce prin ‚tânăra doamnă’.

Pe măsură ce studentul se apropie de maestru, se apropie și de adevărul moral înspăimântător. *Sensei* își dezvăluie, în final, latura întunecată a păcatului ce-l macină deja de multă vreme, fără să-l fi putut mărturisi până atunci nimănui, nici măcar soției: „Mă hotărâsem de multe ori să-i mărturisesc adevărul și parcă mă oprea în ultima clipă ceva. Nici n-ar fi poate nevoie să-ți explic situația, dumitale, care cred că mă înțelegi, dar dacă tot am ajuns aici, s-o fac totuși: nu era vorba de a mă proteja pe mine în fața ei. Dacă i-aș fi spus cu inima deschisă și plină de căință tot ce-aveam de spus, așa cum mă adresam și prietenului mort, sunt sigur că m-ar fi iertat, cu lacrimi de bucurie chiar. N-aș fi avut nimic de pierdut, presupun, destăinuindu-i adevărul. Nu am făcut-o însă pentru că nu am vrut să i se fixeze ei un punct negru, în minte. Mă simt mai mult decât mâhnit dacă mânjesc ceva imaculat, fie și cu o picătură de cerneală.”³³

Scrisoarea finală este, de fapt, o lungă notă înaintea sinuciderii. *Ego*-ul a devenit suprema valoare a lumii contemporane, înlocuind vechiul sistem de valori, proces, de altfel, inevitabil. *Sensei* se sinucide la puțină vreme după generalul Nogi (1849-1912), ce-și urmase în moarte împăratul prin *junshi*, o veche formulă de devotament și fidelitate față de stăpân din codul *bushidō* (*bushi*= ‚samurai’; *dō*= ‚drum’). Invocarea morții generalului Nogi ar putea reprezenta o ultimă reminiscență a unui vechi sistem de valori³⁴, căruia *Sensei* dorește să i se alăture. Relațiile omenești sunt complexe, multe dintre ele rămânând pentru totdeauna nearticulate. Romanul *Kokoro* / *Zbuciumul inimii* servește drept pod între inimile omenești, drept liant între specificul nipon și condiția umană, fiind, în fapt, lecția unui profesor despre „inima” japoneză, în particular, și cea omenească, în general.

Problematica intelectualului la cumpăna dintre secolele XIX și XX, ridicată de Natsume Sōseki în literatura japoneză și de Ioan Slavici în cea românească, pe fundalul unor vremuri de mari prefaceri politice, sociale și culturale, au drept rezultat o dublă structurare a operei celor doi: pe o dimensiune **etică** și pe una **existențială**. Înfruntând provocările timpului, intelectualul este martorul și barometrul contradicțiilor acestei epoci de criză spirituală, care, deși trăită cu lucidă frământare, amintește, în final, de conflicte etice universale. Dacă, din dorința de a înțelege sensul vieții, Slavici încearcă descifrarea tainei destinului omenesc căutând „omul din om”, Natsume Sōseki, urmărind înțelegerea aceleiași taine, caută în om socialul din el. Exploratori și căutători ai spiritului național, dar și ai spiritualității universale, în numele a ceea ce am putea numi „spiritul memorandist”, respectiv „spiritul Meiji”, punctele de pornire în înțelegerea existenței sunt identice pentru ambii scriitori, regășibile într-o concepție etică față de care atât Slavici cât și Natsume Sōseki au manifestat un interes aparte, dar soluțiile existențiale găsite de fiecare dintre ei sunt diferite. Fragilitatea ființei, precaritatea trăirii, nesiguranța unei lumi în permanentă schimbare sunt resimțite

³² Vezi Katō, Shūichi, *Istoria literaturii japoneze (De la origini până în prezent)*, Volumul II, traducere din limba japoneză de Kazuko Diaconu și Paul Diaconu, Editura Nipponica, București, 1998, p. 730.

³³ *Ibidem*, p. 183.

³⁴ Cf. J. Thomas Rimer, *A Reader's Guide to Japanese Literature*, Kodansha International, Tokyo, 1991, p. 103.

acut de către cei doi scriitori, de aceea punctul de referință pe care-l implantează în lume va fi cel al eticii confucianiste, ambii autori raportându-se, direct sau indirect, la acest cod de valori morale, dat tot mai mult uitării de lumea contemporană lor, în continuă modernizare.

Bibliografie

1. ***, 1994, *Doctrina lui Confucius sau Cele patru cărți clasice ale Chinei*, Traducere din limba franceză de Vlad Cojocaru, Editura Timpul, Iași.
2. Hondru, Angela, 2004, *Ghid de literatură japoneză*, Volumul II, Editura Victor, București.
3. Katō, Shūichi, 1998, *Istoria literaturii japoneze (De la origini până în prezent)*, Volumul II, Traducere din limba japoneză de Kazuko Diaconu și Paul Diaconu, Editura Nipponica, București.
4. Marcea, Pompiliu, 1965, *I. Slavici*, Editura pentru Literatură, București.
5. Natsume, Soseki, 1973, *Călătoria. Șovăiala*, Traducere, prefață și note de Mirela Șaim, Editura Univers, București.
6. Natsume, Soseki, 1985, *Zbuciumul inimii*, Traducere de Elena Suzuki și Doina Ciurea, Editura Univers, București.
7. Pollack, David, *Framing the Self. The Philosophical Dimensions of Human Nature in Kokoro*, în "Monumenta Nipponica", Vol. 43, No.4 (Winter, 1988), 417-427.
8. Rimer, J. Thomas, 1991, *A Reader's Guide to Japanese Literature*, Kodansha International, Tokyo.
9. Simu, Octavian, 1994, *Dicționar de literatură japoneză*, Editura Albatros, București.
10. Slavici, Ioan, *Moara cu noroc și alte nuvele*, Ediție, studiu introductiv, note și comentarii, cronologie, bibliografie de Dimitrie Vatamaniuc, Editura Floarea Darurilor, București.
11. Idem, 2001, *Opere. I. Nuvele*, Ediție de Constantin Mohanu, Prefață de Eugen Simion, Univers Enciclopedic, București.

SATUL - UNIVERS LITERAR ÎN OPERELE LUI IOAN SLAVICI ȘI BJØRNSTJERNE BJØRNSEN

THE VILLAGE- LITERARY UNIVERSE IN THE WORKS OF IOAN SLAVICI AND BJØRNSTJERNE BJØRNSEN

Annamaria STAN
Facultatea de Litere,
Universitatea Babeș – Bolyai, Cluj Napoca

Abstract

The purpose of this article is to outline the contribution of the Romanian literature in general and of Transylvanian one in particular to the development of European spirituality. The comparison between the country life novels written by the Romanian author Ioan Slavici, representing the Romanian Western Plain, and those of Bjørnstjerne Bjørnson, Norwegian author of the same period, is a clear proof of the relationship existing between the two literatures, the Eastern- European and the Northern one. Through their works, the two writers present the spirituality of their native countries, with emphasis set on the life of Romanian and Norwegian peasants, willing to make themselves noticed and to prove their intellectual qualities. Two significant novels in this sense are "Budulea Taichii" by Slavici și "A Happy Boy" by Bjørnstjerne

Bjørnson. The peasant is presented as willing to fulfil his dreams, to prove his talent and to create a better position for himself and his family in the society of the 19th century.

Key words: *Bjrnson, education, intellectual, novel, village, Slavici, cultural European space.*

Cuvinte cheie: *Bjørnson, educație, intelectual, nuvelă, sat, Slavici, spațiu cultural european.*

Contribuția literaturii românești în general, și a celei aparținând spațiului transilvan în special, la dezvoltarea spiritualității europene nu poate fi contestată. Compararea nuvelor cu temă rurală ale lui Ioan Slavici, autor din Câmpia de Vest, cu cele ale lui Bjørnstjerne Bjørnson, autor norvegian din aceeași perioadă, este o dovadă clară a înrudirii existente între cele două literaturi, cea est-europeană și cea nordică. Prin operele lor, cei doi autori prezintă spiritualitatea spațiului de proveniență, cu accentul pus pe viața țaranului român și norvegian, ambii dornici să se afirme și să își demonstreze calitățile sufletești și intelectuale. Două nuvele reprezentative în acest sens sunt „Budulea Taichii” de Slavici și „Un băiat fericit” de Bjørnstjerne Bjørnson. Țăranul este prezentat ca fiind dornic de a-și îndeplini visele, de a-și demonstra talentul și de a-și crea o poziție mai bună pentru sine și pentru familia sa în societatea secolului al XIX-lea. Sfârșitul secolului al XIX-lea se caracterizează din punct de vedere literar printr-o întoarcere la valorile naționale și spirituale ale popoarelor europene, operele literare devenind astfel o oglindă a societății rurale. Avem în prim plan sufletul țaranului cu universul său complex și încărcat de trăiri complicate și dorințe ascunse de afirmare și realizare, sporite de munca zilnică și problemele cotidiene.

Viața satului, cu dificultățile sale, reprezintă o tema curentă în literatura spațiului european din a doua jumătate a secolului industrializării. Cehov scrie o serie de nuvele în care descrie viața țaranului rus, uneori cu un realism atroce, condamnat de unii dintre contemporanii săi. Un text precum „Țăranii” (1897) a stârnit diverse controverse în ceea ce privește imaginile realiste prin care este prezentat țăranul rus, viziunea autorului fiind departe de o perspectivă idealizantă. Thomas Hardy realizează același lucru în „Tess of the D’Urbervilles.” Eliza Orzeszkowa din Polonia prin opera „Familia Dziurdzia” (1885) prezintă sufletul țaranului din această parte a Europei iar în Ungaria, Gárdonyi Géza are creații pe aceeași temă.

Spațiul românesc al secolului al XIX-lea este marcat de prezența unor scriitori precum Ion Creangă, I.L. Caragiale, cu o viziune aparte asupra realităților clasei țărănești, și nu în ultimul rând, Ioan Slavici, analist al universului ardelean. Secolul al XX-lea continuă seria deschisă de acești autori prin Ion Agârbiceanu, Marin Preda, Dinu Săraru.

Slavici (1848- 1925) este un autor complex care prezintă viața satului într-o lumină realistă și obiectivă. Pornind de la modul în care autorul prezintă viața personajelor, putem clasifica nuvelele sale în două categorii: cele din prima perioadă, caracterizate prin prezența idilei, a umorului și a evocării și cele din a doua perioadă, cu o tematică serioasă, scrise într-un ton grav. În seria nuvelor din prima categorie, se înscriu texte precum „Popa Tanda”, „Scormon”, „La crucea din sat”, „Gura satului”, prezentând imagini verosimile despre viața mediului rural românesc, pe un ton plăcut și glumeț. Astfel, Ioan Slavici devine un reprezentant de seamă al vieții de la țară nu doar pe plan național, ci și universal.

Slavici analizează și înfățișează sufletul țaranului ca pe un univers complex, personajele sale fiind înzestrate cu o bogată viață interioară prinsă în numeroase procese de conștiință. Tipologiile prezentate sunt luate din viața de zi cu zi și puse în situații diverse, provocatoare, din care personajul trebuie să găsească o ieșire. El deschide „prin metoda sa analitică o perspectivă nouă, de profunzime, în cercetarea conștiințelor și a psihologiilor umane contemporane, niciodată încercată până la el de vreunul din ilustrații săi predecesori.”³⁵

La celălalt capăt al Europei, în Norvegia, se găsește Bjørnstjerne Bjørnson (1832- 1910), autor recunoscut pentru contribuția adusă la afirmarea literaturii norvegiene în lume, premiat cu

³⁵ Cubleşan, Constantin, Ioan Slavici, Editura Recif, București, 1994, pg. 52.

premiul Nobel pentru literatură în anul 1903. Cuvintele rostite la acordarea premiului reflectă contribuția deosebită a scriitorului la dezvoltarea literaturii norvegiene și universale: premiul se oferă ca „tribut pentru poezia sa nobilă, magnifică și versatilă, poezie care s-a remarcat întotdeauna prin prosopețimea inspirației și puritatea rară a spiritului.”³⁶

La fel ca Slavici, Bjørnstjerne Bjørnson realizează un portret realist al țăranului norvegian cu toate trăirile și speranțele sale, lupta pentru îndeplinirea propriului destin, dincolo de prejudecățile sociale ale vremii. Trei opere aparținând genului își fac simțită prezența: „Synnøve Solbakken” (1857) este o poveste frumoasă și dramatică de dragoste, „Arne” (1858), povestea unui băiat de la țară care reușește să se impună în mediul social prin calitățile sale sufletești și „Un băiat fericit” (1860), operă care va prezenta o parte a temei acestui articol, împreună cu textul lui Slavici, „Budulea Taichii” (1880). Punctele comune dintre cele două opere sunt evidente: ambele personaje principale se nasc la țară, au o copilărie fericită dându-li-se șansa de a studia, se maturizează și se desăvârșesc intelectual departe de casă unde petrec câțiva ani, ducând dorul lumii pe care au lăsat-o în urmă și visând să revină pentru a împărtăși știința pe care au acumulat-o, pentru prosperitatea satului lor și pentru luminarea minților consătenilor. Ei dau un exemplu în viața celorlalți prin călătoria sufletească pe care o întreprind, revenind însă la locul de origine.

Nuvela "Budulea Taichii", numită astfel după porecla primită de personajul principal al cărui viață este povestită de un prieten apropiat, este o operă unică prin înfățișarea unor momente și experiențe prin care personajele ajung să își împlinească destinele și să se facă remarcați. Nuvela este povestea unei maturizări atât intelectuale cât și sufletești a personajului central, Huțu, fiu al cimpoierului din Cocorești. Educația din familie și școala satului este dusă mai departe la oraș unde Huțu descoperă o lume nouă, fascinantă, care îl ambiționează să își continue studiile și să devină un învățat în adevăratul sens al cuvântului. Deznodământul este o concluzie logică a celor întâmplate: după ani îndelungați de pregătire, Huțu devine protopop și își găsește împlinirea și pe plan personal căsătorindu-se cu fiica învățătorului său, Mili, cu care își întemeiază o familie. Putem observa că ceea ce aduce nou Slavici în operele sale este „o orientare manifestă spre universul actualității imediate, spre dramele umane ale contemporanilor săi, totul văzut nu dintr-o gentilă expectativă, ci din dramatismul interior al sufletelor și conștiințelor oamenilor simpli, de jos, cu precădere reprezentanți ai mediului țăranesc.”³⁷

Debutând ca jurnalist în 1856, urmând o carieră ca director de teatru, Bjørnson se face remarcat în special prin așa-numitele „bondefortellinger” (într-o traducere mot-à-mot, povestiri despre țăran). Autorul își găsește sursa de inspirație în perioada frumoasă a copilăriei, în istoria Norvegiei și în problematica socială.³⁸

„Bjørnson, un conducător înnăscut, s-a implicat în controversele unei perioade agitate, uneori având sprijinul întregii Norveгии, alteori singur. A început ca un pasionat apărător al independenței politice și culturale a țării sale, trecând mai apoi la pan-Scandinavism și terminând prin a lupta pentru pacea în lume și pentru drepturile celor asupriți.”³⁹ Nuvela prezintă viața lui Øyvind Pladsen, născut într-o familie de țărani norvegieni, un om care își clădește un destin aparte, diferit de al celorlalți țărani din zonă, prin studiu și devotament. Reușind să învingă prejudecățile sociale, el devine agronom și reușește să se căsătorească cu nepoata unui fermier bogat, după ani îndelungați de efort și sacrificii, perioadă în care face ca propria fermă să prospere și să crească.

Punctele comune între cele două opere literare, „Budulea Taichii” și „Un băiat fericit” sunt numeroase și variate. Ambele personaje principale sunt mânate de aceleași vise și dorințe și primesc sprijinul familiei și al învățătorilor care îi susțin și îi încurajează în încercările lor. Ei reprezintă idealul intelectualului rural reîntors la matca proprie.

³⁶ http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1903/, data accesării: 21 august 2008.

³⁷ Cubleşan, Constantin, Ioan Slavici, Editura Recif, București, 1994, pg. 53.

³⁸ <http://www.kulturnett.no/personer/>, data accesării: 21 august 2008.

³⁹ <http://www.bookrags.com/biography/bjornstjerne-bjornson/>, data accesării: 18 august 2008.